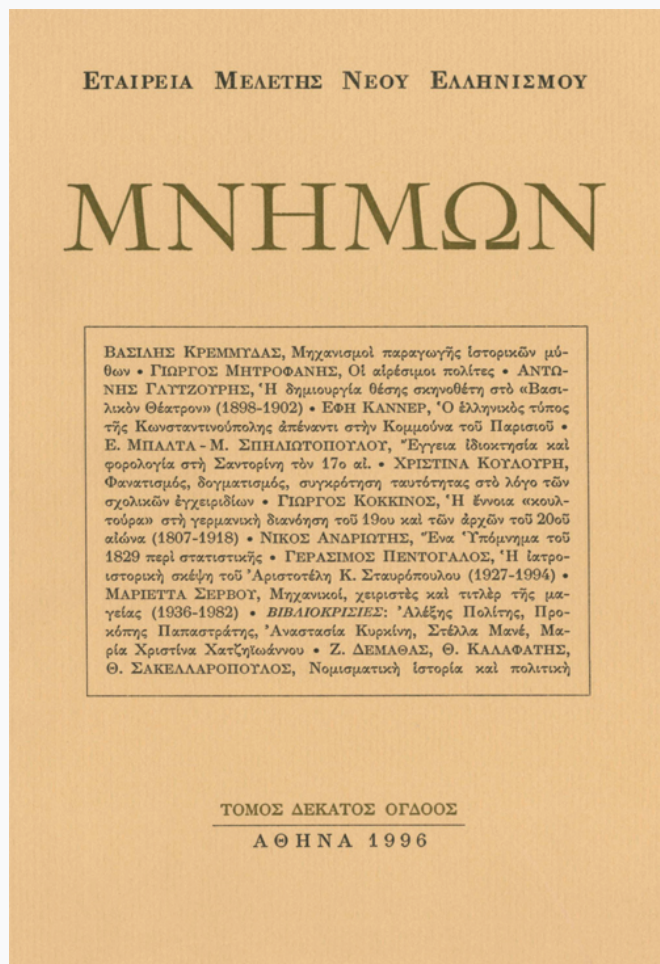

Μνήμων

Τόμ. 18 (1996)

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Άπάντηση στο βιβλιοκριτικό άρθρο του κ. Ι. Κοκκινάκη, «Νομισματική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 19ος αι.» (Μνήμων 17, 1995, σ. 181-206)

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΔΕΜΑΘΑΣ, ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ,
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.556](https://doi.org/10.12681/mnimon.556)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΔΕΜΑΘΑΣ Ζ., ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ Θ., & ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ. (1996). ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. Άπάντηση στο βιβλιοκριτικό άρθρο του κ. Ι. Κοκκινάκη, «Νομισματική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, 19ος αι.» (Μνήμων 17, 1995, σ. 181-206). *Μνήμων*, 18, 231-233. <https://doi.org/10.12681/mnimon.556>

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀπάντηση στο βιβλιοκριτικό ἄρθρο τοῦ κ. Ι. Κοκκινάκη,
«Νομισματική Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, 19ος αἰ.»
(*Μνήμων* 17, 1995, σ. 181-206)

Στὸ παραπάνω βιβλιοκριτικό ἄρθρο ποὺ ἀναφέρεται στὸ βιβλίο μας *Νομισματικές κρίσεις καὶ ἡ κρατική διαχείρισή τους στὴν Ἑλλάδα, 1880-1930*, Ἀθήνα 1991, ἔχουμε νὰ κάνουμε τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις, ὄντας αὐτονόητο ὅτι δὲν ἐπιχειροῦμε κριτική τῆς κριτικῆς ἀλλὰ ὑπενθυμίζουμε τὰ σωστὰ πλαίσια κατανόησης τοῦ βιβλίου μας, ποὺ στὸ βιβλιοκριτικό ἄρθρο δὲν συλλαμβάνονται ἐπαρκῶς.

Ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης ἀναφέρεται καὶ κρίνει μιὰ περίοδο ἐντελῶς διαφορετική ἀπὸ αὐτὴ ποὺ ἐπιλέξαμε ἐμεῖς νὰ ἐρευνήσουμε. Ὁ χρονικὸς ὀρίζοντας τοῦ βιβλίου μας ἀφορᾷ τὰ χρόνια 1880-1930, δηλαδὴ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὸ πρῶτο τρίτο τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Οἱ ἀναφορές μας στὴν πρὶν τὸ 1880 περίοδο εἶναι ὀριακές καὶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ λόγους σύνδεσης καὶ λογικῆς συνέχειας. Δὲν θέτουν, δὲν ἀναλύουν καὶ βεβαίως δὲν ἐξαντλοῦν τὰ νομισματικὰ ζητήματα ποὺ μὲ τόση ὀρμὴ θέτει στὸ βιβλιοκριτικό του ἄρθρο ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης καὶ ἀφοροῦν τὴν περίοδο 1830-1885. Ὁ τελευταῖος στὸ ἄρθρο του ἀποπειρᾶται περιδιαβάσεις στὴ Νομισματικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἐκκινώντας ἀπὸ τὶς σύντομες ἀναφορές μας, ἀναλύει ἐκτενῶς ζητήματα ὅπως τὶς αἰτίες τῶν νομισματικῶν διαταραχῶν πρὶν τὸ 1880, τὸ πρόβλημα τῶν ξένων νομισμάτων στὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς ΗΠΑ κλπ. Ἐπιχειρεῖ δηλαδὴ νὰ ἀποτυπώσει τὴ Νομισματικὴ Ἱστορία τῶν ἐτῶν 1830-1880. Στὸ βαθμὸ ποὺ αὐτὴ ἡ προσπάθεια ἀποβλέπει νὰ εἰσαγάγει τὸν ἀγνώστη στὴ δική μας πραγματεύση εἶναι καλοδεχούμενη· φοβόμαστε ὅμως ὅτι τελικὰ δημιουργεῖ σύγχυση διότι ἡ κριτικὴ ἀναφέρεται σὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς καταστάσεις.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναλυτικο-μεθοδολογικὸ ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο κινοῦνται οἱ εἰσηγήσεις μας δὲν φαίνεται νὰ γίνεταί κατανοητὸ ἀπὸ τὸν κ. Ι. Κοκκινάκη. Σκοπὸς τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι ἡ συγγραφὴ τῆς Νομισματικῆς Ἱστορίας τῆς ἀναφερόμενης περιόδου. Τὸ βιβλίο κινεῖται σὲ δύο ἐπίπεδα, ἓνα συγκεκριμένο καὶ ἓνα ἀφηρημένο. Στὸ πρῶτο διερευνῶνται ὀρισμένα στοιχεῖα καὶ βιβλιογραφικὲς πηγές, τὶς ὁποῖες ὁ κ. Ι. Κοκκινάκης ὑπενθυμίζει ἐκ νέου στὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ὅπως τὶς βιβλιογραφικὲς ἀναφορές στὰ γνωστὰ ἔργα τοῦ Ξ. Ζολώτα

και Γ. Κατσελίδη, και στο δεύτερο επιχειρούνται αναφορές στην οικονομική και νομισματική θεωρία. Κέντρο βάρους της εργασίας μας αποτελεί η προσπάθεια συνδέσεως του προβληματισμού των νομισματικών εξελίξεων, κυκλοφορίας και θεσμών με τον ευρύτερο προβληματισμό του χρήματος ως μέσου συναλλαγής και της συγκρότησης θεσμών σ' επίπεδο έσωτερικής αλλά και παγκόσμιας αγοράς. Η όλη δὲ προσπάθεια εδράζεται σε μια συγκεκριμένη επιλογή κοινωνικής θεωρίας, που χρησιμεύει ως δεξαμενή άντλήσεως έρμηνευτικών σχημάτων και μηχανισμών κατανόησης των γενικών και ειδικών χαρακτηριστικών των στοιχείων που αποτελούν τὸ εκάστοτε πρόβλημα. Κινούμαστε έπομένως περισσότερο στο επίπεδο της οικονομικά ιστορικής και κοινωνικά ιστορικής θεωρίας. Είναι εύνοητο έπομένως για κάθε καλόπιστο αναγνώστη ότι η ανάλυσή μας δὲν επικεντρώνεται στην έρευνα και διακρίβωση αριθμών, πράξεων, γεγονότων νομισματικού χαρακτήρα, αλλά φιλοδοξεῖ έναν ύψηλότερο βαθμό επιστημονικής αφαίρεσης, καθώς και διαχρονικές γενικεύσεις. Αὐτή η όπτική καθορίζει και τὴν αντίστοιχη μεθοδολογία που επέλεξαμε, όπως π.χ. τις περιοδολογήσεις κλπ. Είναι σαφές ότι άλλος συγγραφέας που υιοθετεῖ άλλη όπτική θὰ επιχειροῦσε διαφορετική περιοδολόγηση των νομισματικών φαινομένων του 19ου και 20ού αιώνα.

Σὲ αὐτὸ τὸ επίπεδο λοιπὸν που εμεῖς ἐπιλέξαμε δυστυχῶς δὲν ἀναφέρεται ἡ κριτική του κ. Κοκκινάκη, που θὰ εἶχε ἴσως γόνιμα ἀποτελέσματα. Ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸ ζήτημα των σχέσεων νομίσματος και ἀνάπτυξης. Ἀλλὰ και σ' αὐτὸ τὸ σημείο οἱ κριτικές παρατηρήσεις του εἶναι περιορισμένης χρησιμότητας. Ἀφ' ἐνὸς λόγω τῆς ἐμμονῆς του στὴ χρονική φάση πρὶν τὸ 1880 (ταυτίζει τὴν οικονομική ἀνάπτυξη των χρόνων 1880-1930 στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε με τὴν ἀναμφίβολα δυναμική ἀλλὰ ἐξαιρετικά μικρὴ περίοδο 1867-1874), ἀφ' ἐτέρου λόγω τῆς ταύτισης τῆς οικονομικῆς με τὴ βιομηχανική ἀνάπτυξη. Εἴμαστε σίγουροι ὅτι μιὰ ευρύτερη βιβλιογραφική ἐνημέρωση σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα ἴσως τροποποιήσει στὸ μέλλον τὰ συμπεράσματά του.

Τὸ ἄρθρο του κ. Ι. Κοκκινάκη περιέχει και μιὰ σειρά κριτικές σὲ ἐπιμέρους σημεία, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἰσχύος του χρυσοῦ κανόνα, τῆς χρονικῆς του διάρκειας, τῆς ἐλεύθερης ἐξαργύρωσης, τῆς κρίσης του 1885 κλπ. Δικαιολογημένη ἢ ἀδικαιολόγητη, αὐτὴ ἡ κριτική ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις του συγγραφέα και εἶναι θεμιτή. Περιορίζομαστε μόνο νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ κριτική ἀντιπαράθεση ἀπόψεων δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιλεκτική ἀπομόνωση φράσεων και προτάσεων, τὴν ἀπόσπασή τους ἀπὸ τὸ γενικότερο πλαίσιο και περιεχόμενο του ἔργου. Φοβόμαστε ὅτι κάτι τέτοιο συνέβη στὸν κ. Ι. Κοκκινάκη. Ἄν ἐπιχειρήσει νὰ ξαναδιαβάσει σήμερα τὸ βιβλίο μας πὺδ προσεκτικά, ἴσως διορθώσει ὀρισμένες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις του για τὶς θέσεις που ἐσφαλμένα μᾶς ἀποδίδει. Για λόγους ἀρχῆς, τέλος, δὲν προβαίνουμε σὲ κριτική τῆς κριτικῆς, δηλαδή δὲν σχολιάζουμε τὶς αὐτόνομες θέσεις του συγγραφέα του βιβλιοκριτικοῦ ἄρθρου.

Πειρασμός πού είναι μεγάλος για τέτοια θέματα, όπως τους προσδιοριστικούς παράγοντες και τα κριτήρια του χρυσού κανόνα κλπ.

Για έναν συγγραφέα ή βιβλιοκριτική του έργου του αποτελεί τιμή. Έκφραζουμε τις ευχαριστίες μας στον κ. Ι. Κοκκινάκη για αυτή την τιμή που έπεφύλαξε στο βιβλίο μας. Η τιμή ωστόσο θα ήταν ακόμη μεγαλύτερη εάν συγκέντρωνε το ενδιαφέρον του περισσότερο στην περίοδο που εξετάζουμε και την όπτική που εισαγάγουμε και λιγότερο στη φάση που προηγήθηκε. Δεν γνωρίζουμε εάν αυτό οφείλεται στους χρονικούς περιορισμούς των δικών του ενδιαφερόντων και έρευνών και σ' όρισμένες βιβλιογραφικές προτιμήσεις. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι το βιβλίο μας ήταν ή αφορμή για να εκφράσει ο συγγραφέας, έστω και με τη μορφή ενός βιβλιοκριτικού άρθρου (με τους γνωστούς κινδύνους που περιγράψαμε), όρισμένες γενικότερες σκέψεις του για τη Νομισματική Ίστορία της Ελλάδας. Τοῦτο βεβαίως θα μπορούσε να το επιχειρήσει και αὐτοτελῶς με ξεχωριστό ἄρθρο, ἀξιολογώντας ὁλόκληρη τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ χωρὶς νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὰ δικά μας χρονικά, θεωρητικά καὶ μεθοδολογικά πλαίσια. Εὐχόμαστε τὰ πορίσματα τῆς μέχρι τώρα δουλειᾶς του νὰ ἀποτυπωθοῦν σ' ἓνα ἄρθρο ἢ βιβλίο γιατὴ τὴ Νομισματικὴ Ίστορία τοῦ 19ου αἰῶνα.

Ἀθήνα, Μάρτης 1996

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΔΕΜΑΘΑΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ